

1939-1984) דן (ירון

Author(s): מ' שטרן and 1939-1984) דן (ירון זיכרון

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. ד' (תשמ''), pp. 293-296

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70041706>

Accessed: 05/12/2011 12:45

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

ירון דן (1939–1984)

ירון דן שייך כבר לדור חוקרים שנולד בארץ וקיבל את חינוכו בבתי ספר עבריים כאן. הוא נולד בשנת 1939 וגדל ברחובות אצל הורים יוצאי ליטא, הקשורים בכל נפשם למפעל הציוני ומעורים בחיי היישוב. את שירותו הצבאי עשה בנח"ל המוצנח והיה חבר הכשרה במנרה. בשנת 1960 החל את לימודיו הסדירים באוניברסיטה העברית, ולמד בה היסטוריה של עם ישראל, ארכיאולוגיה ותולדות יוון ורומא. הוא הצטיין בלימודיו, וכמעט מראשית דרכו באוניברסיטה הכשיר את עצמו לחקירת תולדות עם ישראל וארץ ישראל בזמן העתיק, ובעיקר בעידן שליטתה בכיפה של הציביליזציה היוונית-רומית במזרח. בימי לימודיו לתואר הראשון והשני התמחה בתקופת הבית השני ובה כתב גם את עבודת הגמר שלו. כבר בשנים אלו התגלה במלוא כישוריו, רצינותו ושאיפתו ללמוד את ההיסטוריה מהמקורות הראשונים, בשפת הטקסטים המקורית. לשם כך התחיל בלימוד יסודי של הלשונות העתיקות, היוונית והרומית, ולאחר מכן גם הסורית, והשלים בהדרגה את ידיעותיו בלשונות המחקר החדשות; כמו כן למד גם תלמוד. עד סוף ימיו כללה התעניינותו את כל משך התקופה בתולדות ישראל שהתחילה באלכסנדר הגדול ושנסתיימה בכיבוש המוסלמי. הוא המשיך ללמד בחוג ההיסטוריה של עם ישראל עד שנתו האחרונה נושאים מרכזיים מתקופת הבית השני, כגון מלכותו של הורדוס, התפוצות בתקופה ההלניסטית-רומית או המרד הגדול. עוד בשנת 1982 פרסם מחקר על יוסטוס מטבריה ויוסף בן מתתיהו (בקובץ המאמרים: יוסף בן מתתיהו, ההיסטוריון של ארץ-ישראל בתקופה ההלניסטית והרומית, ירושלים תשמ"ג), נושא שהעסיקו עוד מימי עבודת הגמר שלו ושמחקרים רבים נכתבו עליו בדורות האחרונים.

אולם כבר עם בחירת הנושא לעבודת הדוקטור שלו העתיק ירון דן את עיקר התעניינותו המדעית לדורות האחרונים של התקופה העתיקה, לדורות שבין הפיכתה של המלכות הרומית למינות לבין כיבוש המזרח הקרוב בידי הערבים, כלומר תקופת הקיסרות הרומית המאוחרת. תקופה זו, של שלוש מאות שנים, מלאה עניין ומלווה תמורות מכריעות בתולדותיה של ארץ ישראל. הארץ הפכה אז בהדרגה לארץ נוצרית, למוקד משיכה לעולי רגל ולנזירים מכל רחבי העולם הים-תיכוני ולמקום מאבק בין ההשקפות התיאולוגיות השונות שרווחו בעולם הקיסרות כולה ושהסעירותה. יחד עם זאת שימשה הארץ בין המאה ה' למאה ה'ז מרכז רב-חשיבות לפעילות תרבותית עשירה בערים המרובות, בעיקר בעזה ובקיסריה, פעילות שחרגה הרבה מעבר לגבולותיה של ארץ ישראל. אף שינויים אדמיניסטרטיביים רבי-משמעות הביאו לתמורות באופיה הארגוני. זוהי גם אחת מתקופות השגשוג של הארץ בזמן העתיק מבחינה כלכלית ודימוגרפית, אך מבחוח כבר הידפקו שבטי נוודים על שערי הארץ, אות לבאות. בתקופה זו אף הגיעו השומרונים לשיא כוחם והתפשטותם, ובמרידותיהם נגד השלטון הקיסרי וזעזעו את אושיות המשטר בארץ. ואילו היישוב היהודי, שהפך אמנם למיעוט כבר בדורות הקודמים, נשאר בכל זאת גורם חשוב, ואף רב-אוכלוסין באופן יחסי, בעיקר בצפונה של הארץ. הנשיאות מבית הלל הגיעה אכן בדורות אלה לקצה, אך נמצאו דפוסי התארגנות חדשים. בתחום

היצירה הרוחנית הגיע לכלל גיבוש תלמודה של ארץ ישראל, פותחה היצירה המדרשית ונוצרו דפוסי הפיוט.

ירון דן נמשך אחרי ההיבטים השונים של עידן מעניין זה – הקיסרות הרומית המאוחרת. ללא ספק פעלה אצלו ההכרה, שבמחקרה של תקופה זו יש הרבה יותר מקום להתגדר מאשר במחקרן של התקופות הקודמות, הקלאסיות יותר, שבהן רב מאוד מספר העוסקים, גם בארץ וגם מחוצה לה, במשך הדורות האחרונים. נכון שגם כאן הונחו יסודות למחקר, ואין לדבר על כך שלא נעשו עבודות שונות, בין בפרטים בין בכללים, אולם נותר כאן ללא ספק כר עצום למחקר חדש ומקורי והורגש הצורך בניצולו של חומר שלא נאסף כל צורכו ושלא פורש כהלכה.

הוא הכין את עצמו בקפידה לקראת המשימה. נוסף ללימוד המקורות בדייקנות השתדל ירון דן לרכוש לו ידיעות במקצועות העזר הנחוצים להבנת התקופה, תוך שהוא מכין את עבודת הדוקטור שלו על המציאות החברתית בארץ-ישראל במאות ה'ו'–ה'ז'. בד בבד עם הכנת העבודה הזאת ולאחר סיומה פרסם שורה של מאמרים על נושאים שונים בחקר תולדות ישראל וארץ ישראל במאות האחרונות של העולם העתיק. כמה ממחקריו הראשונים צמחו מתוך עיון בחיבור יווני שלא נחקר קודם דיו: תורת יעקב שנטבל מקרוב (Doctrina Iacobi nuper baptizati). נושאו של אחד מהם היה פעילות כלכלית של יהודים, כפי שהיא מצטיירת מתוך חיבור תעמולתי נוצרי, ואילו השני עוסק בידיעות על עכו במאה ה'ז', ביחוד במה שנוגע לנמל עכו (הראשון התפרסם בציון, לו [תשל"א], ואילו השני במחקרים לתולדות עם ישראל וארץ ישראל, ב [חיפה תשל"ב]). כאן, במאמר השני, הוא צופה כבר קדימה לעבר ההתפתחות של התקופה המוסלמית בימי שלטון בית אַמִּיה. מצד אחד הוא בא למחקר סוף הזמן העתיק מתוך ניסיון במקורות קדומים יותר, אלה של התקופה ההלניסטית והרומית הקדומה, וכשבא לפרש מקור בירושלמי (תרכ"ז, מא [תשל"ב]) הוא נזקק למונחים ומוסדות עוד מהתקופה ההלניסטית. אך מצד שני הוא תמיד ער להתפתחות המאוחרת שבאה לאחר השלב שאותו הוא חוקר. דוגמה לדרך זו הוא גם דיונו 'היהודים במסחר הימי באוקיינוס ההודי לפני תקופת האיסלאם' (מחקרים בתולדות עם ישראל וארץ ישראל, ה [חיפה תש"ם]). נקודת המוצא של המאמר הוא תיאופילאקטוס, סופר יווני בן מצרים, המטעים את עושרם של יהודי פרס שצברו הון ממסחר של מצרכי מותרות במפרץ הפרסי. דברי תיאופילאקטוס מזכירים לירון דן את התפקיד שמילאו היהודים במסחר עם הודו כבר בתקופה הרומית הקדומה. לפעמים מתייחסים מאמריו לבירור בעיות פרטיות, כגון בירור השאלה מי היתה הבירה של Palaestina Salutaris (Tertia) (Israel Exploration Journal, XXXII [1982]), והוא מגיע למסקנה, שבירתה בזמן כינונה של הפרובינקיה היתה חלוצה.

לפעמים זהו דיון בבעיה כרונולוגית עם השלכות היסטוריות, כגון התאריך המדויק של ביטול הנשיאות. טיפול יסודי בטקסט של כרוניקון (הכרוניקון הלאטיני של הקומס מארקלינוס) מביא אותו להשערה, שהיתה מרידה יהודית בשנת 418 לספירה, ושכתוצאה מכך בוטלה הנשיאות עוד לפני שנת 420 (הדברים הושמעו בקונגרס העולמי השמיני למדעי היהדות, ונדפסו בקובץ אומה ותולדותיה, א, ירושלים תשמ"ג).

חלק ממאמריו המקיפים של ירון דן עוסק במוסדות או במעמדות של אותה תקופה, כגון מאמרו על הקרקס וסיעותיו (הכחולים והירוקים) בארץ ישראל בתקופה הביזנטית (קתדרה, ד [תשל"ז]), או על בעלי מקצועות חופשיים משכילים בערי ארץ ישראל בתקופה הביזנטית (קתדרה, ח [תשל"ח]). במאמר אחר הוא דן בידיעות על יחסי יהודים ושומרונים בארץ ישראל בתקופה הביזנטית (ציון, מז

[תשמ"א]. נקודת המוצא שלו הוא פרסומו של טקסט סורי חדש (בשנת 1973 בידי Brock, בתוך *Analecta Bollandiana*), המתייחס ליחסי מסחר בין יהודים ושומרונים. מנקודת מוצא זו עובר הוא לתיאור היחסים בין שומרונים ליהודים מסוף המאה ה' ובמשך המאה ה', ומפנה את תשומת הלב לאפשרות שהמרידות השומרניות, ובייחוד זו של שנת 529, תוצאותיהן החמורות לגבי השומרונים וכן הגזירות שגזר השלטון על היהודים והשומרונים כאחת, הפיגו מתחים קודמים ודחקו יריבויות שהיו קיימות מזמן.

בצד עבודתו על נושאים ספציפיים נתן ירון דן את דעתו גם על ניסיונות של סינ'זה. הוא הוזמן על ידי הוצאת יד בן צבי להשתתף בקובץ: תולדות ארץ ישראל מחורבן בית שני ועד הכיבוש המוסלמי. הוטל עליו לחבר את הפרקים על תולדות ארץ ישראל במאות ה' וה' ועל המנהל הביזנטי. כאן לראשונה נזמנו לו לכתוב פרקי סינתזה היסטורית שאפשרו לו לתאר את תולדותיה וארגונה של ארץ ישראל באותן מאות על כל צדיהן, בצורה מעודכנת וגם מבוססת על מחקר ראשוני שהוא עצמו ביצע. כמה מעבודותיו האחרות שהיו כבר בשלב מתקדם לפני פטירתו ייראו אור, כפי שאנו מקווים, בזמן הקרוב. כגולת הכותרת ביצירתו המדעית יש לראות עתה את ספרו שהופיע לפני זמן קצר בהוצאת יד בן צבי: העיר בארץ ישראל בשלהי התקופה העתיקה (ירושלים 1984). על השלמתו, כמו גם על מחקרים אחרים, עבד גם בזמן שהיה כבר חולה, תוך מאמץ גבורה המעורר כבוד. ספר זה מהווה מונוגרפיה יסודית על אחת הבעיות המרכזיות שבתולדות ארץ ישראל באותם דורות. הספר מכיל דיין ממצה על העיר וצורתה מבחינה פיסית, אך בעיקר על ריבודה החברתי, מוסדות ההנהגה שלה, יחסיה עם השלטינות המקומיים והמרכזיים, המסים, הכלכלה והמסחר, בעלי-המקצועות החופשיים שבה, הקרקס וכל הכרוך בו וחיי היומיום בערים. יש ליתן את הדעת על כך שהארץ בזמן העתיק היתה ארץ של אורבאניזציה צפופה ושחלק גדול מאוכלוסייתה התגורר בערים.

בחיבור כולו באה לכלל ביטוי למדנתו רבת-הפנים של ירון דן ויכולתו לצבור חומר ממקורות שונים ומגוונים, ובתוכם גם נידחים ביותר, לשם הקמת הבניין ההיסטורי. הוא אסף בכישרון ידיעות ממקורות היסטוריוגרפיים, משפטיים, כנסייתיים, פאפירולוגיים ואפיגרפיים, ולמד את מסקנות המחקר הארכיאולוגי. כפרי של מאמץ זה קיבלנו חיבור מקורי על העיר בארץ ישראל בשלהי הזמן העתיק, שישמש בנאמנות את כל חוקרי עברה של הארץ.

מנחם שטרן

הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות

הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות יתקיים בירושלים מ"ז עד כ"ה מנחם
אב תשמ"ה (4-12 באוגוסט 1985).

כנהוג, תוקדש חטיבה ב' לתולדות עם-ישראל מתקופת בית שני ועד העת
החדשה בארץ-ישראל ובתפוצות ותתרכז בנושאים כמו: התנועה הציונית,
תולדות השואה, דמוגרפיה יהודית והיסטוריוגרפיה יהודית (בשיתוף האיגוד
הבינלאומי של חברות היסטוריות יהודיות).

במסגרת הקונגרס גם תתקיים האסיפה הכללית של האיגוד הבינלאומי של
חברות היסטוריות יהודיות, ביום ב', י"ח מנחם אב תשמ"ה (5 באוגוסט 1984).

האיגוד העולמי להיסטוריה כלכלית

בסוף חודש אוגוסט 1986 יקיים האיגוד העולמי להיסטוריה כלכלית

כנס בינלאומי

בברן שבשווייצריה. במסגרת הקונגרס תתקיים סדנא בנושא:

"תפקידם וגורלם של מיעוטים בצמיחה הכלכלית המודרנית
במאות הי"ח-הכ"

ציבור החוקרים מוזמן ליטול חלק בעשייה מחקרית זו.

פרטים נוספים אצל פרופ' נחום גרוס, החוג לכלכלה
האוניברסיטה העברית, ירושלים.